

Projekt Differentieret vedligeholdelse af kirkebygninger

Referat af følgegruppemøde den 4. juni 2021 i Nationalmuseets festsal

Deltagerliste vedlagt.

Introduktion til projektet: Baggrund og formål, v. biskop Marianne Gaarden

Menighedsrådene er mange steder, særligt i landdistrikterne, demografisk udfordrede, eksempelvis når den yngste i menighedsrådet har nået folkepensionsalderen. Det falder ofte sammen med, at de samme landdistrikter har mange kirker at vedligeholde, i områder med faldende befolkningstal.

Et møde med en bred interessentkreds på Nationalmuseet i december 2019 afdækkede mange meninger – men der var enighed om, at udgifterne til vedligehold af kirker er steget, og at noget skal gøres, så menighedsrådene kan løfte opgaven og ressourcerne bruges bedst, både de økonomiske og personalemæssige. Der var også enighed om at have fælles kriterier for prioriteringen; at udfordringen skal løses sammen.

På den baggrund gik fem stifter sammen om en ansøgning til Omprioriteringspuljen. Opgaven skal løftes på nationalt niveau, men forankring og ejerskab skal ligge lokalt. Den lokale viden og erfaring er meget værdifuld for arbejdet.

Med projektet skal der udvikles et værktøj for kategorisering af kirkebygninger samt strategier for, hvordan der arbejdes med kirkerne inden for de forskellige vedligeholdelseskategorier. Dertil metoderedskaber og materiale til formidling af både projekt og værktøjer. Det hele samles på FUV's hjemmeside.

Godkendelse af kommissorium for følgegruppen

Der blev stillet spørgsmål til koblingen mellem vedligeholdelse og (anden) brug af kirken. Hertil blev det præciseret, at projektets omdrejningspunkt er vedligeholdelse, men et kriterie kan være, om kirken bliver brugt sjældent – eller allerede til andet. Det betyder dog ikke, at en sjældent brugt kirke skal nedprioriteres, hvis den fx besidder nogle særlige kulturarvsværdier.

Kirkegårde indgår som sådan ikke i projektet, men kan ligeledes være et kriterie, der kan indgå i vurderingen af det samlede kirkemiljø.

Det aftaltes, at kommissoriet skulle justeres med disse kommentarer og sendes ud til skriftlig godkendelse i følgegruppen. Det tilrettede kommissorium er vedlagt. **Fristen for at indsende bemærkninger hertil er fredag den 27. august, hvorefter kommissoriet betragtes som godkendt.**

Herudover blev nævnt, at projektet kan ske at vise behov for en ny udligningsmodel, og at spørgsmålet om hvem der ejer kirken kan blive aktuelt ved ønsker om anden brug. Det ligger dog uden for kommissoriets rammer.

Præsentation af metode, v. projektleder Maj Dalsgaard

Maj præsenterede indledningsvist sig selv og sin baggrund. Hun startede op på projektarbejdet den 1. maj, og arbejder de næste to år halvtids som projektleder gennem ansættelse på FUV.

Majs præsentation (pdf) er vedlagt referatet. Hun uddybede på mødet, hvordan hun forestiller sig fire *kategorier*, baseret på *kriterier* og hvordan *elementer* i dem sammensættes i modellen til en samlet kortlægning og valg af strategi.

Kirkebygninger har udviklet sig knopvist over tid; spørgsmålet er, om vi også kan/vil ændre noget. Maj italesætter dog, at projektet handler om vedligehold og restaurering frem for brug.

Maj har allerede besøgt de første to provstier, Morsø og Kalundborg, og fået input, viden og idéer. Der skal nu være workshops med menighedsrådene samt inddragelse af konsulenter.

Også på dagens møde skal vi arbejde; efter frokost er der gruppearbejde om at udpege aktører og definere kriterier.

Synspunkter fra menighedsrådene, v. formand for distriktsforening Susanne Møller

Susanne repræsenterer det nederste eller bærende lag, nemlig menighedsrådene. Hun startede i menighedsrådet i 1988 og fandt det givende og udviklende. Susanne kommer fra et lille sogn med mindre end 200 medlemmer. Sognet indgår i et firesognspastorat.

Susanne fortæller om arbejdet på en kirke fra 1200-tallet, der siden 2000 har fået nyt tag på tårnet og er blevet kalket. Senest startede revner ved vinduer et meget stort vedligeholdelsesarbejde, da det viste sig, at kirken omtrent var "ved at falde fra hinanden på langs". Også taget på våbenhuset skulle udskiftes. Projektet gik fra at vare 4 mdr. til nu 1,5 år.

Menighedsrådet oplever mange krav, fx til rådgivning. Man må kun bruge rådgivere med erfaring fra fagområdet. Som bygherre har menighedsrådet et stort ansvar i det daglige byggearbejde, og ikke kun ved byggemøderne. Der er meget specifikke krav til materialer og til håndværkets udførelse; det skal være gamle metoder. Så meget som muligt af det gamle skal bevares, og det koster tid og penge. - Det tager lang tid at gøre det godt.

Bare stillads og opbevaring kostede 100.000 kr./md.; det er mange penge i et lille budget. Det er ikke bare dyrt og tidskrævende, men en udfordring for menighedsrådet at varetage sådanne opgaver. Susanne har ofte spurgt sig selv, om hun er kustode, medlem af en bevaringsforening, eller om hun også skal stå for kirkens liv og vækst: For hendes kirke har ikke haft overskud til det diakonale arbejde. Hun oplever det samme i nabosognet.

Susanne stiller også spørgsmål til lokalrådets forhold til kirken, om den overhovedet har en menighed? Der bliver færre mennesker i sognet, som bliver ældre. Men kirkerne ligger tæt, på Lolland-Falster er der landsrekord i antal kirker pr. indbygger. Og forventningen er, at kirken står der og ser fin ud; at den er klar til bryllup. Susanne nævner behov for udligning.

Hvad med brug? Susanne oplever ikke modstand mod at bruge kirken til andet – men hele området svømmer i ubenyttede lokaler, så det er ikke, fordi vi savner rum i landområderne. Kirkerne kan blive en (uønsket) konkurrent til forsamlingshuset, det skal vi være opmærksomme på. Susanne vil hellere tale om at tage nogle kirker ud af brug. Så kan de tilbageværende kirker blive fyldt til gudstjenesten, og på landet er man vant til at køre efter tingene.

Synspunkter fra provstierne, v. provst Mette Moesgaard Jørgensen

Mette kommer fra Morsø Provsti, hvor 31 ud af 33 kirker er middelalderkirker. De er hjulpet af, at Morsø Provsti har en høj kirkeskat, sat vel højt ved sidste regulering, netop for fremtidssikring. Det er dog ikke nok til at opretholde den nuværende drift og service. Det koster ca. en halv million kroner årligt at opretholde en middelalderkirke med kirkegård i drift. Det svarer omtrent til menighedsrådenes økonomi, men derudover skal der findes penge til lønstigninger mm.

Mette oplever, at alle middelalderkirker behandles som særligt bevaringsværdige. Men finder selv, at der er forskel, og at de rummer forskellige værdier. Det er vigtigt for Mette og hendes menighedsråd at få nogle konkrete retningslinjer for vedligeholdet, og hun sætter pris på, at differentieringen nu er på dagsordenen. Hun håber på dialog og på at få et arbejdsredskab, så menighedsrådene kan gennemskue, hvad der skal til for, at en kirke skal vedligeholdes på et bestemt niveau.

Ligesom Susanne Møller udtrykte det, føler provstiudvalget sig mere som museumsbestyrelse. Mette nævner eksempel fra Tødsø Kirke, med et skifertag som ikke kunne udskiftes til tegl. Her følte de sig ikke hørt/medinddraget. Mette kunne i stedet ønske sig, at det blev en forsøgskirke, hvor man kunne lægge andet tag, og måske endda sætte tagrender op, så man hindrer fugtproblemer.

Mette stiller spørgsmålet, hvem der skal bestemme, hvordan kirkerne skal se ud? Og hvem bestemmer derigennem, hvad kirkerne kan bruges til? Lokalt er de meget bevidste om, at middelalderkirker er en vigtig kulturarv, men også om, at vi ikke lever i middelalderen. For nu risikerer kirken at blive en velholdt skal, der ikke kan bruges til andet end gudstjenester. Og det er også vigtigt at få afklaret, hvem der skal betale, når der ikke er råd til at vedligeholde tag og fag.

Mettes præsentation (PowerPoint) er vedlagt referatet. Præsentationen viser tal og eksempler fra Morsø Provsti.

Nationalmuseets kriterier som grundlag for sagsbehandling, v. seniorforsker Ulla Kjær

Ullas præsentation (pdf) er vedlagt referatet. Dertil uddybede hun Nationalmuseets kriterier, administration og holdninger til Danmarks kirker.

Ulla fremførte, at kirkerne er væsentlige for Danmark. Kirkerne er påvirkede af den kultur, der har været lokalt, og på den måde er ingen kirker ligegyldige - alle har noget spændende at byde på. I modsætning til andre middelalderbygninger er kirkerne og kirkegårdene ikke fredede, men derimod brugsbygninger. Budskabet fra Nationalmuseet er først og fremmest, at kirken ikke er et museum, men en gammel kirke må ikke miste sin historiske dimension, for så bliver den en tom skal. Vi skal agere i den treordnede systematik:

- Kirkebygningen skal danne den bedst mulige ramme om kirkelige handlinger og kirkelige aktiviteter.
- Kirkegården skal være et tilstrækkeligt rummeligt og værdigt begravelsesområde.
- At der ikke sker forringelser af de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygningen og kirkegården.

Fra Nationalmuseets side sætter de stor pris på konsulentrunderne, hvor alle parter mødes om problemstillinger og ønsker. Især at tale med menighedsrådene om bevæggrunde for ønsker. Det er væsentlig for Nationalmuseet, at der er gode begrundelser for ændringerne, og at de hviler på et gennemarbejdet projekt. Det allervigtigste er, at man passer på den enkelte kirkes sjæl og på de særlige detaljer. Især de flytbare, som umiddelbart er nemmere at fjerne. For tiden søges der om løse stole – og det gør ikke altid noget godt for oplevelsen i kirkerummet, hvor det bliver rodet frem for samlende.

De brugs- og moderelaterede ønsker er i det hele taget kun nice to have, hvorimod slid og lov-mæssige påbud er nødvendige at gøre noget ved. Når det så er sagt, skal kirken følge den naturlige udvikling i kirkelivet. Ulla nævner eksempel med at åbne østvendte vinduer; det blev der søgt hyppigt om en overgang (og mange gange kan det godt lade sig gøre).

Gruppearbejde og opsamling: Indspark til kriterier og kortlægning af aktører

Maj introducerede til gruppearbejdet, hvor grupper på 3-4 personer først skulle forholde sig til aktører:

- Hvilke aktører/interessenter ser vi i projektet?
- Hvilket positivt udbytte vil de enkelte interessenter/aktører kunne have af projektet?
- Hvilke negative konsekvenser vil de enkelte interessenter/aktører kunne have af projektet?

Og dernæst kriterier:

- Hvilke væsentlige kriterier ser vi ved vurdering af kirkerne?
- Hvorfor er dette/disse kriterier vigtige at inddrage?

Efter 45 minutter var der fælles opsamling - arbejds papirerne blev overdraget til Maj, så alle udsagn præsenteres ikke her, men i stedet nogle opsamlende pointer:

- Nogle har mange penge, det kan betyde mange ombygninger, der kan gøre skade (man kan ende med at renovere bygningens sjæl væk) – pengene kan/bør flyttes rundt.
- Særligt vigtigt, at der er et nationalt ansvar for, at kirkerne ikke bliver undervedligeholdt i nogle dele af landet og overvedligeholdt i andre dele af landet, fordi den regionale økonomi er forskellig. Der er et fælles ansvar.
- Man skal desuden være opmærksom på langtidsperspektivet: Kirkerne skal også være her og fungere til kommende generationer om 1000 år.
- Kirken er for folkekirkens medlemmer – men bygningen er for alle, som landskabsselement.
- Nogle anerkender ikke rigtigt, at noget ikke er muligt/lovligt. Enkelte elementer får for stor fokus; man sidder fast i at ville ændre noget, der ikke lader sig gøre og bliver opslugt af det.
- Kommunikation til de lokale er vigtigt, så de forstår hensigten og gevinsten ved det.
- Idé: En ankeinstans for konsulent/stift, så hvis man i et sogn ganske enkelt ikke har pengene til at leve op til kravene, kan man finde en løsning, der bedre kan lade sig gøre.
- Hvis pengene mangler i systemet, kan det åbne op for at tænke på andre måder på nationalt plan.

- Medlemmerne betaler vedligehold over kirkelig ligning, men brugerne bor måske et andet sted.
- Formålet med projektet er ikke nedprioritering eller besparelser, men at skabe opmærksomhed omkring problematikken.

/ref. Lene M. Krabbemark